

ДБ. 821.161.2

№ 162.П-32

30

ЗАГАЛЬНА БІБЛІОТЕКА

ВАЛЕРІЯН ПІДМОГИЛЬНИЙ
В ЕПІДЕМІЧНОМУ
БАРАЦІ

НАРИС

КИЇВ — ЛЯЙПЦІГ
УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ

головні склади:

BERLIN W 62 / ЛЬВІВ / WINNIPEG MAN. (Canada)

Досі появилися оці книжки:

- 1—6а. Лепкий Б., Начерк історії української літератури (до нападів Татар), І, нове ілюстроване видання.
7. Левицький-Нечуй Ів., Запорожці.
8. Ляфонтен Ж., Байки (з 4 образками).
- 9—11. Карпенко-Карий, Суєта, нове видання.
- 12—14б. Крушельницький Антін, Іван Франко, поезія (Літературні характеристики укр. письменників, І).
- 15—16. Руданський С., Співомовки (зі вступ. Лепкого).
17. М. Вовчок, Девять братів і десята сестричка Галя.
- 18—20. Ахеліс Тома, др., Начерк соціології.
21. Мамія-Сибіряк Д. Н., Чутлива совість.
- 22—23. Ніцше Фр., Так мовив Заратустра. Часть І.
- 24—25. Ніцше Фр., Так мовив Заратустра. Часть ІІ.
- 26—27. Кміт Юрій, В затінку й на сонці оповідання.
- 28—29а. Збірник народніх пісень і дум.
- 30—33а. Чайківський Й., Всесв. історія І, стар. віки, з ілюстр.
34. Кіплінг Р., От собі казочки (з двома ілюстр.).
- 35—36. Кіплінг Р., От собі сторійки (з трома ілюстр.).
37. Беризон Б., Новоженці, комедія в двох діях.
- 38—39. Ніцше Фр., Так мовив Заратустра. Часть ІІІ.
40. Езоп, Байки.
- 41—43б. Барвінський В., Скотчмен
- 44—47. Р...

206429

ВАЛЄРІЯН ПІДМОГИЛЬНИЙ

Дарчий примірник
О. Зуєвського

В ЕПІДЕМІЧНОМУ БАРАЦІ

206429

НАРИС

Київсько-Могиллянська
Академія

Дар
із книгозбірні професора
ОЛЕГА ЗУЄВСЬКОГО

УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ КИЇВ—ЛЯЙПЦІГ

Printed in Germany

ГОЛОВНІ СКЛАДИ:

Українська Накладня с. з о. п. BERLIN W 62 Kurfürstenstr. 83	Книгарня Наукового Тов. ім. Шевченка у ЛЬВОВІ Ринок 10	Книгарня Українського Народнього Союзу 30. E. 7th St. NEW-YORK (U. S. A.)
Ukrainska Knyharnia i Nakladnia 850 Main Str. Winnipeg Man. (Canada)	Галицька Накладня Якова Оренштайна в КОЛОМІЇ (Галичина)	

Друковано в друкарні К. Г. РЕДЕРА, тов. з обм. порукою в ЛЯЙПЦІГУ.

Валеріян Підмогильний — це ім'я молодого автора, що недавно тільки, в 1920. р., виступив на літературне поле, видавши друком у Катеринославі збірку своїх нарисів — почав писати давніше, ще в гімназії —, і цими творами, які, доречі, давно вже розійшлися, відразу звернув на себе увагу читальняних кол на Україні. І справді — Підмогильний чи не найвизначніша поява в нашій белетристиці післявоєнної доби. У своїх нарисах він являється незвичайно підмітливим, тонким місцем у малюванні глибоких психічних переживань і настроїв сучасного покоління, придушеного важким життям буденщини. З того боку нагадує він потрохи, із московських письменників, А. Чехова, а стислим, оригінальним стилем і своєю ляконічною мовою підходить подекуди до Стефаніка. Крім того, вражають нас на кожному кроці нові образи — свіжі, принадні, оригінальні. Основа нарисів Підмогильного сіра, темнувата, тон його мови — сумовитий, але ж із них б'є щось живе, нове, цікаве, як нове й цікаве те життя, що тепер витворюється на Україні . . .

Всі ці характеристичні риси таланту Підмогильного видні й на цьому гарному нарисі, що його подаємо в «Загальній Бібліотеці» зі збірника «*В вирі революції*», виданого в Катеринославі 1920. р.

Щодо особи самого автора, то він родом із Павлограду на Катеринославщині, скінчив реальну гімназію в Катеринославі й був якийсь час студентом фізико-математичного факультету Інститута Теоретичних Наук у Катеринославі, але ж від осені 1921. р. перебуває на Київщині — волею-неволею вчителює у трудовій школі в оселі Ворзель, з верстви від Києва, та, наскільки дає йому часу сучасне важке становище вчителя на Україні, займається письменством. У минулому році виготовив він нову збірку творів, які видає тепер відновлене київське товариство «Час» — цикль оповідаць і нарисів, та ще довшу повість «*Остан Шантала*», що саме друкується у 2. ч. одинокого під цей час на цілу Україну літературного журналу в Харкові: «Шляхи Мистецтва» (здається, вийде й окремою відбиткою). Зачуваємо, що збираються видавати другим накладом і першу збірку з 1920. р.

1922. р.

Василь Верниволя.

В епідемічному бараці

До восьмої години ранку хворі кінчали сніданок, і починалась візитація.

У черговій кімнаті, що разом із тим була й аптикою, лікар мовчки натягав халата, білизна якого виразно підкреслювала його пристаркувате, байдуже обличчя.

Потім він одчиняв дверину першого покою та, спинившись на мент, повними грудьми захоплював різько-затухле повітря лікарні, мов би хотів злитися з ним і затонути в йому.

В покою все приникало, хворі облишали голосно стогнати — сама поява лікаря давала їм на мент полегкості; хутко й тихо сновигали покоївки, виконуючи аби-яку працю.

Лікар приходив до найближчого хворого; за ним нешумною ходою посувалися фєршал зі шматком паперу та олівцем, та сестра-жалібниця.

Хворий змутнілими очима позирав на лікаря та мимрив спраглими устами:

— Бік болить . . . Бік . . .

Лікар, між иншим, кидав оком на клапоть паперу, що приліплений був у головах хворого: там чорною низкою була записана

температура. Звиклим рухом лікарь брав руку хворого та, закотивши ковдру, приставляв до дощечкуватих грудей деревляну дудочку. Поволі нахилявся він до хворого й казав:

— Дихайте!

Мова його була ніби вимушена.

Хворий робив декілька спроб глибоко дихати та, зневірившись, шепотів, закидаючи руку за голову:

— Не можу . . . Ніяк . . .

Лікарь, випроставшись та йдучи до другого хворого, бубонів собі під ніс:

— *Injectio cocaini . . . radix ipecacuanii . . . tinctura adonis vernalis . . .*

Фершал усе те похапцем зазначав на папері поруч із прізвищем хворого.

Біла процесія швидко плавала серед деревляних, на-швидку зроблених ліжок. Серед задушених зойків лікарь ніби нехотя й недоволено бубонів:

— *Tinctura strophani, infusum . . .*

Врешті, півсотні хворих були оглянуті, та, почувавши, що їм і на краплину не полегшало, зачинали зойкати і кричати ще голосніше, ще нестриманіше.

Лікарь скидав халата й виходив на повітря. Тут чекала його ціла валка підвід, і він у-мент являвся серед кола людей, що

благали його приїхати до хворих. Лікарь, не розмовляючи, злізав на перший-ліпший віз і незабаром зникав серед шляху.

*

*

*

У черговій кімнаті фєршал швидко готував загадані ліки. Він хотів звільнитись як-найраніше, щоб піти половити риби, бо година сьогодні була ніби до цього тільки і пристосована.

Сестра-жалібниця розтирала мазі й загортала порошки. У вікно з пригорку їм видно було село, що починало вже ховатись за розквітлимими деревами. Невидимою, але відчувливою хмарою скупчилась над селом пошесть та гнала до ненависного всім бараку брички з жовтими тремтливими людьми.

Тільки вийшов лікарь із покоїв, покоївки зібрались докупи й почали варнякати про вражіння минулої ночі. Вночі ж була пригода: Петро Горобець, що ходив був ночувати до покоївки Марти, прийшов на підпитті та, переплутавши ліжка, згвалтував покоївку Гашку так раптом, що, коли та збагнула, в чім річ, усе вже було скінчене. Такі веселощі не часто трапляються, а тому покоївки реготали і злюще зацитькували хворих, як ті зачинали дуже вже голосно кректати або плакати.

По покоях почав ходити Явтух-Куленко, що постачав воду до бараку та рубав дрова на кухню. Він тримав у руках черепок, із якого повставав сизий дим. То курилася соснова живиця. Робив таке обкурювання Явтух із власного намислу і, власне, задля себе. Йому доводилось наносити води в покої, а його нудило від смороду лікарні.

Хворі поволі зникали серед диму, і Явтух, щоб заспокоїти їх, лагідно казав у кожному покою:

— Воно ж, як ладан . . .

Перед бараками скупчувались баби — родички хворих, із глечиками й пакунками в руках. Приносили воду з далекої криниці й вірили, що та вода трохи зцілюща.

Їх пускали на побачення тільки у другій годині, а тому вони поки-що порозсідались на довгій лаві в затінку та обговорювали різні значні пригоди.

Коли фєршал проходив повз їх із довгим вудлицем, вони на-мить замовкали.

Година на ловитьбу була чудова.

*

*

*

Чергова сестра Одарка Калинівна роздавала хворим ліки. Вона вважно схилялась до кожного та казала ласкаві розрадни слова.

Але хворі її не любили. Не любили за те, що вона часто згадувала про Бога та радила покладати на нього свої надії. У хворих це викликало прикрість.

До того ж сестра Одарка Калинівна була вже досить старенька й, як жінка, не викликала жадної надії.

Хворі любили сестру Прісю. Вони кликали її навіть тоді, коли вона була нечерговою. Важко, засапуючись, хворий благав покоївку:

— Поклич мені сестру Прісю . . .

Та з'являлась без халата, свіжа й вогка, та з докором питала:

— Чого вам?

Хворий силкувався посміхнутись:

— Пече в середині . . .

Сестра Пріся недбало відповідала:

— Перепече.

Потім нахилялась до ліжка й на мент прикладала руку до лоба хворого. Серпанок її блюзки лоскотав йому обличчя.

— Жар у вас, того й пече, — з'ясовувала вона, а її сині очі не втримувались і сміялись.

Хворий не встигав подякувати за ласку та легенький дотик пахучої блюзки, як вона вже зникала. А далі бачили, як на зеленій горі вітер бавився її спідницею.

*

*

*

Заходами сестри Одарки Калинівни в кожному покою повішено образа. Їх офірувала баракові сама ж таки Одарка Калинівна. Вона питала на те дозволу лікаря. Той, набиваючи собі цигарки, невизначно відповів:

— Дарма.

Про те сестра Одарка Калинівна зважилась повішати образи по кутках, і лікар нічого на те не сказав.

Роздавши ліки, сестра повернулася до аптики за шприцем. Треба було зробити вприснення червоноармійцеві, якого хворим кинула тут війська частина. Відомо було, що червоноармієць має померти не пізніше, як завтрішнього дня; йому вже спараліжувало горло, і він не міг ковтати.

Подвіррям проходила сестра Ганнуся зі своїм п'ятилітнім сином. Сестра Одарка Калинівна зітхнула — їй хотілось би вирвати сина в Ганнусі та виховати його, як людину. Через питання про виховання Антося між цими сестрами була затайна ворожнеча.

Сестра Ганнуся повела сина до скель над річкою. Потім вони гуляли по саду, що невпинно прокидався, та ходили дивитись на землю, розкраяну плугами.

Антось споглядав на те й навчався у природи мовчазности та спокою. Окрім того, при звичаювався не жахатися її могутности.

Сестра Одарка Калинівна увійшла в покій з приладдям до вприснення й гукнула Явтуха. Того завжди гукали, коли робили вприснення червоноармійцеві. Явтух приходив, з'осереджено хапав його руки та міцно тримав їх, поки сестра встромляла у кволе тіло тоненьку голку.

Тоді червоноармієць збирав рештку сил і пручався; він із нерухомим прокляттям упирив свої очі в обличчя Явтуха, а дихання його нагадувало рипіння тупої пилки по дереву.

Коли вприснення було зроблене, червоноармієць протягом стогнав і стихав. Явтух дивився на його так, як маляр дивиться на свій твір, та й ішов рубати дрова.

*

*

*

Обідав медичний персонал увесь разом, за винятком лікаря, в тім маленькім будинку, де й жив. Лікар же повертався до бараку аж над вечір. Він обідав звичайно в якогось хворого.

Раніше до брички, що привозила лікаря, прожогом кидались покоївки, палаючи бажанням побачити, скільки крашанок¹⁾, масла

¹⁾ в розумінні: яйця, звичайні, не - крашені, як на Великдень

та сала назбирав лікарь за день. Потім би вони базікали про це цілу ніч. Та бричка завжди була порожня.

Тоді покоївки остаточно переконались, що лікарь приймає лише гроші. Переказували, що він за день збирає тисячі.

Фершал веселий повернувся з ловитьби. Хоч він піймав тільки двоє невеличких підустиків та десять бубирів, але все-таки був задоволений.

— Гарно на воді! — казав він: — тільки й життя, що посидиш на камінці з вудкою. Принаймні, хоч спочинеш від тих миршавих жовтяків.

Він засміявся й показав рукою на барак.

— Сором, — сказала, образившись, Одарка Калинівна: — люде страждають, а ви смієтесь з них.

Фершала роздратувала її мова.

— Так, значить, того за-мало, що я вовтужуся з ними? — запитав він. — Я мушу бігти на село рятувати їх?

Одарка Калинівна нахилилась над тарілкою; вона ніяковіла, коли хто сердився. Але фершал зовсім розхвилювався й облишив їсти.

— Коли мене віддавали до фершальської школи, — казав він, — я плакав, я благав не робити цього. Я передчував, що мене чекає оточення гнилих людей, що пухнуть і ко-

нають серед смороду. А мене таки віддали. Я тікав — мене духопелили¹⁾, як тварюку . . .

Він махнув рукою й замовк.

— А знаєш, Ганнусю, — промовила сестра Пріся: — тобі випадає чергувати під Великдень. Я підрахувала . . .

Пріся засміялася, радіючи своїй вигадці. До Великодня ще лишалося більше, ніж чотири тижні.

— Яка різниця? — запитав фєршал. — Чи під Великдень хворі не так мордуватимуться, чи не доведеться каляти руки їхнім слизьким потом?

Одарка Калинівна з острахом подивилась на фєршала. Вона виразніше відчула, як важко їй жити з цими людьми, але розрадила себе тим, що Христос ніс жуди важчий хрест.

Сестра Пріся кидала кульки з хліба в Антося, а той рішуче²⁾ не вважав на те.

— Антосю! — примхливо крїкнула вона: — я тебе не люблю. Ти не хочеш гратися зі мною.

— Я ні з ким не граюся, — відповів хлопчик та поважно глянув на Прісю.

Та тільки тепер помітила, що очі в Антося холодні й лискучі, як лід, таксамо, як і в його матері.

¹⁾ били, духа вибивали

²⁾ ані трохи, абсолютно

Коли скінчили обідати, Антось поцілував у матері руку, узяв свій ціпочок¹⁾ і подався до саду. Прися знала, що він принесе звідти матері квіток.

Сестру Одарку Калинівну, як і завжди, боляче вразило, що хлопчик не перехрестився після обіду.

«Що буде з його?» — гадала вона. — «Що може бути з хлопця, в якому з дитинства не розбуджують Бога?»

Проте після їжі хрестилася тільки Одарка Калинівна.

*

*

*

Над вечір повернувся запорошений лікарь. Він пройшов у свою кімнату й побачив на столі свіжий жмут бузку.

Лікарь понюхав його, і в груди, засмічені пилом та випаринами хвороб, полилися свіжі бадьорі струмки. Повні легені набрав він іще раз, і голова йому закрутилася від запашности.

Він поклав квіти й закурив. Потім покликав покоївку та сказав їй:

— Заберіть звідси ці квіти.

Покоївка взяла бузок; лікарь умився та

¹⁾ паличку

наробив на завтра півсотні цигарок. Час було вже йти на вечірню візитацію.

На подвіррі його перестрінула сестра Пріся й ображеним тоном промовила:

— Йосипе Мартиновичу, я нарвала вам бузку, а ви звеліли його прибрати . . . Хибá ж так поводяться з подарунками?

Йй покоївка встигла вже докласти про долю квіток.

Лікарь спинився.

— Я не хотів образити вас, — відповів він, — але я не люблю підмальовувати життя. Слабодушність це.

Сестра Пріся була здивована.

«Чудна людина», — подумала вона про лікаря.

Таксамо гадали й селяни, коли лікарь одмовлявся брати гроші та крашанки за лікування.

Сестра Пріся пішла в сад до альтанки, облямованої жовтою акацією. Там її, як і кожного вечора, чекали. На порозі альтанки сидів начальник найближчої залізничної станції. Він що-вечора приїздив сюди вельосипедом.

Коли Пріся підійшла й засміялася, з альтанки вийшли останні: вчитель місцевої школи, три метких гімназисти та похмурий вихо-

В епідемічному бараці.

Гуцукова
Мівердімету
2
"Києво-Могиллянська
академія"

ванець хемічного технікума. Це був увесь мужеський комплект сільської інтелігенції.

Начальник станції та вчитель у-мент ухопили Прісю під руки й подалися до річки.

Юнацтво йшло ззаду. Технік, як гармата, бухав важкими дотепами, а гімназисти підхоплювали їх і розлягалися реготом.

На одній стежці саду товариство зустріло сестру Ганнусю з сином.

Вони тут гуляли, бо Антось мусів полюбити ніч, що накладає на людей сірі непрозорі машкари¹⁾. Товариство мовчки їх привітало.

— Бачили — Гектор і Андромаха? — суворо сказав технік, коли вони одійшли з гони.

Гімназисти зареготали.

— Тіточко Прісю, скільки їй років? — спитав один із їх.

— Двацять два, — крикнула Пріся й засміялася.

Начальник станції і вчитель, кожний ізокрема, палко притискував її руку до своїх грудей. Це було досить приємно. Крім того, вони дивились на неї очима, де захована була надзвичайна суміш покори й нахабства.

Прісі було легко й весело йти, і вона радісно виставляла груди вперед.

¹⁾ маски

Гімназисти вважно обговорювали справу про сестру Ганнусю. Вони знали, що Антось її незаконний син, та дивувалися, чому вона не пристає до їхнього гурту. Здається ж, молода й непогана.

Коли вони сіли, начальник станції дужим рухом штовхнув човна, і той тихо покотився по темній поверхні.

Гімназисти тулились до сестри Прісі, мов за недостатчею місця, користуючися з того, що вчитель гріб, а начальник станції кермував човном.

— Слухайте, соловейко! — крикнула Пріся.

Учитель облишив гребти, і всі слухали соловейка. Той високо підкидав свій пружний голос, і, коли він зникав у височіні, чути було, як бренть мельодія по скелях та лунає гаями.

Сестра Пріся нервово засміялася, несвідомо відповідаючи на ці жагливі¹⁾, прикличні звуки. Човен сунувся нечутно далі слідом за своєю куценькою тінню.

*

*

*

Наступні сутки²⁾ чергувала сестра Ган-

¹⁾ палкі, жагучі

²⁾ доба (24 години)

нуся. Коли вона роздавала хворим ліки, з нею ходив у біленькому халатці Антось. Мати брала його в покої, щоб він заздалегбди звичаювався спокійно бачити людські страждання.

У дванадцятій годині сконав червоноармієць. Худий і довгий, він простягся на ліжку.

Явтух Куленко зміряв його мотузкою двічі, щоб не помилитись, та загадав своєму дядькові Микиті викопати яму на кладовищі. Потім він почав збивати труну з об'яполів¹⁾.

Коли незграбна труна була готова, Явтух запряг воли, якими звичайно возив воду, і потяг її до бараку.

— А ну, брязкотухи, допоможіть нести! — звернувся він до покоївок.

Ті ж огинались²⁾; їх усього більш лякало, що мрець із обличчя був цілком зелений.

— Маніжниці, — зневажливо промовив Явтух.

Він узяв мерця в обійми й одніс до труни.

Сестра Одарка Калинівна ще з вечора нагадала була лікареві, що треба було до красноармійця попа.

¹⁾ крайня дошка (об'япол), як розпилити бруси

²⁾ ухилялись, викручувались

— Дарма, — відповів лікарь і пішов до себе в кімнату.

Сестра Одарка Калинівна стала боляче відчувати самотність своїх поглядів.

Врешті вони доплуганились до кладовища, і Явтух побачив, що дядько його ще не скінчив ями.

— Еге . . . — невдоволено промугикав він.

— А куди йому поспішати? — спитав дядько Микита.

Він устромив лопату в землю й поволі розігнув спину.

— Не вкопаєш, — сказав він, — земля, як дерево . . . Так, хлопче, як подме ще такий — будемо ми на зіму рукава з камізельки ремегати.

Дядька Микиту турбував східний вітер і суша, яку він нагонив. Дощу не було; що зійшло по степах, те никнуло, а що не зійшло, те й не сходило.

— Коли так, — обізвався Явтух, — я піду собі пужально¹⁾ виріжу. Старе геть-чисто побилося.

Дядько Микита докопав яму й сів на краю її закурити.

Явтух вистругав собі пужально.

¹⁾ на Поділлі кажуть: бачівно

— Давайте ховати, чи що? — запропонував дядько Микита, сплюнувши недокурка в яму.

Двома лінками¹⁾ спустили ящика²⁾ на дно, швидко загорнули та вталували над ним землю.

— Без хреста? — спитав дядько Микита, вилізаючи на тачку.

— Гей, — крикнув Явтух, не дочувши його питання.

Червоноармієць лишився ззаду.

*

*

*

Ввечері сестра Одарка Калинівна не виходила зі своєї кімнати. Замкнувши на ключ двері, вона завішувала хусткою вікно й запалювала перед образом лампадку.

Вона пригадувала всі образи, що їх терпів Бог од людей, із якими вона жила, і ще яскравіш повставали перед нею їхні вчинки і глум. Жагливий порив молитись за цих божевільних, грішних людей обхоплював її, і вона віщала³⁾, випроставшись.

Спинившись на місці, сестра прислухалась як змовниця і, запевнившись у тиші й

¹⁾ мотуз, вудила на коні

²⁾ скриньку

³⁾ ставала вища

темряві, вона йшла до кволого вогника та раптом падала перед ним навколішки.

Кілька хвилин вона мовчала в захопленні, потім із уст її виривалися слова моління. Вони сквапливим шепотінням летіли на вогник як метелики, і, чіпляючись одно за одне, зливались у тендітний тремтливий звук. Іноді цей звук ірвався, як нитка у прядці, і в тиші придушено падало ниць людське тіло та лежало долі без думок і руху, без прохання й подяки. Поволі виростало воно потім із темряви на полохливе світло, а напружені очі довго і вперто вдивлялись у невиразне обличчя Христа з таємною надією, що оживе воно й засяє світлом.

Бог же був мертвий, і не рухалась його піднесена рука. Тоді знову виривалась безкрая цівка слів, і мовчки шурхало додолу вірою підняте тіло.

Голос молільниці міцнішав і з прохливого шепотіння робився настирливим і рішучим. Вона не прохала більше; вона вмовляла Бога, радила навіть.

Врешті вичерпувались усі молитви, що вивчені були довгими роками, а загадковий Бог вимагав іще слів, благання й любови.

Тоді жінка почала вимовляти слова без зв'язку і змісту, і всі вони безслідно згорали на хисткому вогнику лампадки.

А Бог усе не рухався; від благання не здрігнулись його губи, й од віри не зжахнулись очі.

Час ішов. У бараці давно вже повечеряли й погасили світло. Сміх сестри Прісі сплутувався зі солов'їними співами понад річкою.

Одарка Калинівна ще переконувала Бога, щоб той простив і забув гріхи людей. Та мліло її тіло, і вона не здолала більше триматись на вколішках. Жінка кволо сідала на підлогу та витягувала вперед руки, не наважуючись піднести голову.

Вона тепер повторювала лише одне слово, вкладаючи в нього решту сил і сподівання:

— Прости . . . прости.

Опісля безвільно падали руки на неприємне обличчя, й усе тіло незграбно валилося на підлогу.

Так лежала сестра Одарка Калинівна, виснажена й нікчемна, перед жорстоким Нареченим.

*

*

*

Днями, вільними від чергувань, сестри Пріся й Ганнуся не виходили зі саду. Тут вони в холодку дубів ховались від східного вітру, що звідусіль висмоктував вогкість та закидав її далеко геть.

— Ганнусю, подивись, чи нікого немає?
— питала Пріся, швидко розстібала свою легеньку блюзку і знесилоно лягала на траву.

— Яка спека . . . більша, ніж літом . . .
— шепотіла вона.

Їй здавалося, що від спеки й суші її тіло розлазиться, і звязок між частинами його губиться безповоротно; навіть бою серця не чути було серед палкої тиші.

Від річки надійшов до їх босий Антось із ціпочком у руках. Він здійняв свій капелюх і сів біля матері.

— Спека, — сказав він. — Я купався допіру¹⁾, але не пособляє.

Всі замовчали та слухали, як вітер ірве вгорі вив'ялене листя.

Але до Прісі раптом повернулася бадьорість. Вона підвелася з трави й засміялась, ще більш розгортаючи блюзку. Волосся їй розпатлалось і пасмами падало на плечі й чоло.

Ганнуса й Антось здивувались її сміхові, бо вдень ніхто не сміявся. Розм'якли люде, ховались по закутках, і тільки необхідність виганяла їх, напівсонних, під сонце.

¹⁾ що-тільки (волинське)

Пріся схопила руку Ганнусі та, сміючись, казала:

— Як це смішно! Ти бачила його в такий мент . . . Обличчя таке дике . . . каже: кохаю. Тільки це й каже.

Очі Ганнусі блиснули. Вона полагодила Антосеві сорочку й відмовила:

— Що ж? . . . Мені теж так казали, мене теж кохали . . .

Холодом війнули ці слова на Прісю, і вона зібгалась, як від страшної образи. З острахом дивилась на спокійну Ганнусю, до якої Антось поклав голову на коліна.

Через хвилинку вона придушено відповіла:

— Не вірю тобі . . .

Ганнуся знизнула плечима. Вони знову змовкли, а вітер кублився вгорі, як великий неспокійний птах.

Пріся впорядкувала своє волосся та, знову весела й пружна, запропонувала:

— Давай співати! . . .

Ганнуся стріпнулась і полохливо перепитала:

— Співати? Так . . . Я сама хотіла . . .

Вона схилилась на лікоть, щоб зручніше було співати.

Пріся починала.

Пісні були сумні й глибокі, як прірви. В їх, здебільшого, говорилось про українських козаків, що або не знаходили своєї долі, або знаходили її в неприємному вигляді власної голови, наштрикнутої на чужоземний спис.

З'осереджено гаптували два жіночих голоси тонку й повільну мелодію та пускали її летіти за вітром.

Співаючи, Пріся вдивлялася в очі Ганнусі та бачила, як там тане лід під слізьми.

Тоді Прісі зробилось боязько: вона жахалась побачити, як сльози Ганнусі потечуть по щоках та впадуть на голову нерухомого Антося. Вона раптом запропонувала:

— Давай іншої, веселої!

Та Ганнуся хутко підвелася й шепнула:

— Ні, годі, годі вже . . .

Вона пішла до кімнати, лишаючи Прісю, і Антося поволі слідував за нею. Багато разів уже давала Ганнуся собі слово не співати, а ніколи не здолала втриматись перед привабливою силою пісень.

У кімнаті Ганнуся сіла на стілець біля вікна та взяла Антося собі на руки. Міцно притискувала вона його до себе, мов бї хто хотів його від неї відняти, і так довго сиділи вони, мати й дитина, з єдиним почуттям своєї окремішности.

*

*

*

Покоївки чекали того часу, коли лікарь, врешті, зверне увагу на поведінку фершала. Той почав зникати після вечірньої візитації на цілу ніч, иноді спізнявся й на ранкову, а иноді повертався тільки в обідню пору. Правда, він завжди приносив повний кошик риби, і всі знали, що він цілу ніч ловив її.

Але лікарь не вважав на те й не висловлював здивування, коли візитацію йому доводилось робити лише зі сестрою-жалібницею.

Одного ж разу, коли лікарь лишився з фершалом на самоті в черговій кімнаті, він запитав:

— Ви, може, поспішаєте куди?

Фершал зніяковів, але погляд лікаря, завжди сірий і мертвий, тепер засвітився спокійним вогником.

— Правда . . . — відповів фершал, — мене чекає човен, щоб їхати на Загірню Косу.

Лікарь підійшов до його близьче і промовив:

— Я вас не тримаю . . . я розумію . . .

Він одійшов до вікна і став дивитись на село.

— Я розумію, — раптом добавив він, — кожний має собі своє . . .

Візитація почалася, але фершал не був на ній. Він поспішив до річки, щоб переїхати на Косу.

Там він прийшов до куріня рибалок. Усі вони лежали круг вогнища, на якому вари-лась литвинська каша.

— Вечір добрий! — промовив фершал.

Ніхто не ворохнувся. Тільки Опанас Гілка, що варив кашу, поволі підвів своє заросле обличчя та відповів за всіх:

— Вечір добрий!

Фершал теж мовчки ліг коло вогнища.

Після вечері всі молились на схід, і кожний молився своєму богові: в дужих душею й бог був грізний та потужний, у слабих був бог добрий і м'який.

Потім узялися за працю. Фершал і рибалка Охрім поїхали ставити перемета¹⁾ біля Дівочої Затоки.

Охрім розповідав про своє життя, мірно коливаючи веслами:

— Цілісіньку зіму, як у пеклі, — казав він, — сварки, сусіди, гості . . . Я не соромлюся вам признатись — мене жінка б'є. Бо я не можу битись . . . я нікого не бив.

Фершал сидів на кермі та, слухаючи, вглядався в далечінь пологих степів.

Охрім продовжував:

— Вона лає мене за те, що не хочу хазяїнувати. А як я можу різати плугами землю,

¹⁾ рибальчаний прилад: мотуз поперек річки, а до нього поприсилуваних багато вудок

коли я почуваю, як мовчки стогне вона під ногами тисячі людей.

Рибалка захитав головою й витяг весла з кочаток¹⁾. Уже наближались вони до Дівочої Затоки, і можна було не гребти.

— А вона цього не втне, — розповідав Охрім, — бо звикла, що землю всі штовхають ногами. Вона не плюне на підлогу, а на землю плює. А як же їй, усіма обплюваній?! Ну, й сваримося . . . А я день-у-день чекаю, поки стануть сніги, щоб податися жити на Косу. І живу . . .

Охрім подивився навкруги. Зорі спускались на дно річки, як подарунки неба.

Фершал уже розгортав перемета.

*

*

*

Ніч, якої сестра Пріся віддалася начальникові станції, була скляна й нерухома. Здавалось, дерева застигли в камінь і, дихати було важко, мов повітря розвіялось пилом по вулицях. Квіти акації повними гронами валились на землю, знесилившись від тиші та своєї запашности. Таксамо, як і в денну спеку, тіло розкладалось у беззвязкову масу, і скрізь панувала радість притоми і знесилення.

¹⁾ колісце, в якому ходить весло (кочатка або кочаток)

Захоплена цією радістю Пріся казала, пригортаючись до коханого:

— Досі я важко відчувала пружність грудей і не знала щастя мати їх розталими від пестощів.

Коли начальник станції, приголомшений сухим повітрям і коханням, доплуганився до свого будинку, на платформі його перестрінула дочка ліхтарника.

Та кожного вечора до глибокої ночі самотно блукала по платформі, бо інтелігентних юнаків бракувало, а сільськими вона гёрбувала¹⁾).

— Ну, хто виграв? — запитала вона.

Начальник станції запевняв усіх, що він їздить вечорами до вчителя гуляти у преферанс.

— Ми, — відповів начальник станції і спинився на хвилину. Його здивував звук людської мови.

Квартира його складалася з чотирьох кімнат, але дві ніколи не одмикалися, бо були непотрібні.

Начальник станції сів біля столу та видобув зі шухлядки записну книжку: «Порадник залізничника на рік 1910.» Цю книжку

¹⁾ нехтувала, погорджувала

він придбав ще на початку своєї залізничної кар'єри, але й досі там нічого не записав.

Сьогодні ж скоїлось щось таке, що треба було відбити на віки. Принаймні, начальник станції був твердо в тім упевнений. Він розгорнув книжку на першій сторінці й написав:

3. квітня. Вночі я

Далі він не міг висловити того, що таке ясне й велике стояло йому перед очима. Він закреслив усе та написав знову:

3. квітня. Вночі Прися й я

Він здивовано помітив, що всі потрібні слова зникли, а лишились тільки цілком нікчемні.

Зненацька він схилив голову й заснув.

Дочка ж ліхтарника ще довго нікала коло станції, одна серед будинків, дерев та залізних смуг.

*

*

*

Тії ночі чергувала сестра Ганнуся. У покоях було тихо; хворі не стогнали й не метушились у гарячці. Вони, як запаморочені, повитягались на ліжках, без сону й без руху. Звечора вони хвилювались, прохали розчинити всі вікна, прохали кислої води, а потім застигли, як риби на піску.

Сестра Ганнуся стояла біля вікна та дивилась туди, де по степах конала спрагла земля. Вдень сонце обшарпувало зелене убрання землі, а голе тіло її покійно репалось від спеки. Вдень вітер хапав пил та грудки, люто кидав їх на паростки хліба, рвав, розкидав, і сам розсипався.

Ганнуся не здолала більше триматись на ногах і лягла. Сон не приходив, хоч від утоми не можна було ворухнути пальцем.

Сестра лежала з розплющеними очима, а бачила лише важкий, виснажливий дим, що, здавалось, заповнив кімнату.

Вона не помітила, як згасла свічка, і місяць крізь гущавину дерев блискучими трісочками розсипався по підлозі.

Раптом у кімнаті зашуміло, загуркотіло та війнуло холодом.

Сестра Ганнуся схопилась: надворі поло-сон^у¹⁾ дощ.

*

*

*

На другий вечір учитель сільської школи простував до бараку. Надворі було вогко й легко, трохи холоднувато після ранкового дощу.

¹⁾ нараз заплюскотів

В епідемічному бараці.

Шляхом він перестрінув трьох гімназистів та техніка, що вже повертались додому.

— Чого ви так рано? — здивувався учитель.

— Годі вже ходити, — відповів технік басом. — Справа безнадійна.

Гімназисти були сумні й мовчали.

— В чому ж річ? — спитав учитель.

Технік раптом зробився різьким і розлютованим.

— Річ у тім, що треба було б вам бачити, як вони кинулись одне до одного сьогодні! З нами вона забула навіть привітатись.

— Це просто неввічливо, — додав один із гімназистів.

Всі скупчилися, стали близько один до одного, як одна щільно споена родина образених і лукаво обдурених у своїх сподіваннях людей.

— Так ви підете туди ще? — питав технік у вчителя. — Ми постановили бойкотувати її. Це ж свинство — не привітатись.

Учитель стояв блідий і неприродно витягнутий.

— Ні, я не піду туди, — відповів він. — Я піду на беріг попитати риби.

Юнаки пішли геть. Жадний із них не міг примиритися з тим, що він так жорстоко й нахабно обдурений . . .

— Ну, й хай собі, — злісно промовив один.

— Заміж улучить хоче, — додав другий.
— Закрутила бідолаху.

Учитель же підтюпцем подався до саду; щось підказувало йому, що він там найде Прісю та її коханця.

«Хоч подивлюся на їх,» — гарячково думав він, — «хоч ударю його, хоч крикну їй щось образливе.»

В садку ним опанував страх і сором. Він спинився й поволі пішов назад до школи. В один мент він знесилів і йшов, хитаючись, з байдужою посмішкою на обличчі.

— Коло школи він опам'ятувався. Спокійно одімкнув дверину, увійшов через клясу у свою кімнату й сів на ліжко.

Він почав потроху розуміти, що Пріся з'явилась тут через пошесть, через зойки людського болю й смерть. І всі вони там, у бараці, існують тільки лихом людським та прокляттям.

*

*

*

Сестра Пріся цілими днями ходила з'осереджена, і сміх її більше не турбував ані саду, ані будинку, де жив увесь медичний персонал.

Тільки в бараці днями чергувань до Прісі поверталось її дитяче недбальство та невтримана ласкавість, що чарівно полегшувала найтяжчі муки. Легко ходила вона по покоях, як коханка нахилилась над хворим і по очах бачила, чого той бажає. З непідробленою щирістю метушилась вона, щоб допомогти озвірілій від болю людині.

Сестра Ганнуся майже не розлучалася зі сином. Разом вони ходили по степу, збираючи квітки, разом чергували біля хворих. Здавалось, вони мали таємницю від усіх, що звязала їх на віки.

Увечері вони гуляли по саду та піднімались на гору, з якої видно було село і степ. Тут вони сідали на купі з дикого каменю і лишались до півночі.

Земля, відроджена щедрим дощем, парувала, й над нею повставали теплі пахощі. Під їхнім впливом зникали думки, а байдужість обхоплювала тіло та колисала його, як на гойдальці.

Антось сказав матері:

— Мамо, сьогодні Одарка Калинівна знову говорила мені про Бога. Я проходив повз барак, і вона мене спинила Казала, як я мучитимусь після смерти, коли не молитимусь Богові . . .

Сестра Ганнуся збентежилась.

— Що ж ти їй на це?

— Я відмовив, що не хочу молитися. Вона образилась Адже ж ти казала, що коли б Бог і був, то люде б мали катувати його, врешті, а не він людей. Проте його зовсім немає.

Сестра Ганнуся зітхнула.

— Так, сину, — сказала вона, — Бога немає, то слабі люде вигадали його, щоб була ще одна надія.

*

*

*

Якось сталося так, що дід Якимець, нічний церковний сторож, зробився єдиним приятелем сільського вчителя. Скоїлося це без балачок, непомітно й одразу.

Прокидався дід Якимець у восьмій годині ввечера і зразу ж готував учителеві самовара. Разом вони сідали пити чай; випивали мовчки по дві склянки кожний.

Потім дід Якимець видобував із кишені газету «Комуніст», орган губнаркома К. П. Б. У. — одшматовував клапоть та крутив величезну своїм розміром цигарку.

— Може, вже віконниці зачинити, — запитував він.

— А вже ж, — відповідав учитель і починав запалювати каганця.

Коли віконниці були зачинені, учитель добував зі скриньки скрипку й ноти, клав їх на стіл та присував близьке каганець.

Дід Якимець сідав на лавочку в найтемнішому кутку й застигав у темну чудернацьку масу.

Учитель приставляв скрипку до плеча і клав смик на струни. Звук виринав густошовковий, та враз обривався, як акробат із високої трапеції.

— Діду, — звертався учитель до сторожа, — я кожного вечора прохаю, щоб ви не дивились на моє обличчя, коли я граю. А ви . . .

— Не буду більше, — шепотів зляканий дід. — Я дивитимусь у землю.

Учитель грав. Зпочатку він дивився на ноти, а потім забував їх перегортати та починав грати те, що, здавалось йому, він чув давно . . . може, в дитинстві, коли батьки брали його зі собою ночувати у степи.

Потім перед ним у яскравих фарбах з'являвся барак і все, що там стогнало й катувалось. Безкрайною валкою сунулись перед ним юрби людей, з надірваними думками та розкраяним тілом, а він, як найнятий музикант, komponував їм величний марш Funèbre.

Дід сидів у кутку, скоцюрбившись, із прижмуреними очима; ніби він не встиг приготуватися до хвилі звуків, і вона захлиснула його несподівано. Дід сидів, увесь розгублений, та почував, як звуки великими клинами врізуються в його тіло і трощать його на-шмаття.

Учитель кінчав. Він іще стояв нерухомо, і смик лежав на струнах. Але звуку більш не було.

Дід Якимець підводився й ішов до дверей. Там він спинявся й казав учителеві:

— Я як пас громадську череду, так у мене була сопілка . . . Тоді я теж грав . . . корови пасуться було, а я граю сам собі.

У сінях сторож брав ціпка та плентався до церкви заснулим селом.

Дід жив уночі, коли всі спали; вдень же, коли всі жили, дід спав, і ніколи не снилося йому сонце.

*

*

*

Сестра Пріся одного вечора попрохала Ганнусю:

— Ганнусю, дозволь мені деякий час почувати з тобою разом. Останніми ночами я кепсько сплю . . . Я боюся чогось і все думаю . . .

— Будь ласка, — відповіла Ганнуся, — Антось може спати зі мною на однім ліжку.

Тієї ж ночі Пріся розбудила Ганнуся. Пріся була перелякана, і сорочка на ній тремтіла.

— Ганнуся, — прохала вона: — дай мені броду або морфію . . . Мені все сниться, що я падаю . . . В той мент, коли я маю вдаритись, прокидаюсь, і в мене болить усе тіло . . .

Сестра Ганнуся встала й одхилила вікно.

— Свіже повітря заспокоїть тебе краще од броду, — сказала вона.

— Як приємно, — промовила вона, — і . . . соромно. Здається, то не вітрець, а хтось живий торкається тіла та пестить його задумливим рухом . . .

Пріся здригнула і швидко накинула на себе хустку.

— Ганнуся, — казала вона, — яка дужа влада ночі над моєю душею й тілом. Увечері, коли приходить він, я не можу боронитись проти його слів, бо він каже те, що має ніч . . . Коли ж він лишає мене, твій образ повстає переді мною, і твої заморожені очі в-мент розвіюють усі слова його . . . Я знаю, що прийде час, коли він покине мене . . .

Пріся замовкла, ніби чекаючи відповіді

Ганнусі, але та мовчала, схилившись на спину ліжка.

— Або ще гірше — ми одружимося, як він намовляє, і будемо жити на маленькій станції, де добою проходить два потяги . . . там будуть мимо сунутись люде, а я на віки спинюся. А занепаде ж, урешті, кохання, а я все житиму, здатна лише варити борщ та ночувати з чужою мені людиною . . . О, який сором це шлюбне життя!

Пріся схопила Ганнусині руки і стиснула їх.

— Ганнусю, ти мушиш мені допомогти визволитися зпід влади ночі, я не хочу чути його слів . . .

Ганнуся хитнула головою.

— Я допоможу тобі, — шепнула вона.

Пріся встала й нахилилась до неї . . .

— А то . . . страшно? — спитала вона, вказуючи на Антося, що спав.

— Ні, — відповіла Ганнуся.

Обом їм не хотілося спати. Вони сіли поруч на ліжку й розмовляли без кінця. Пріся розповідала про своє дитинство й батьків, а Ганнуся згадала, як той, Антосів батько, вийняв із неї молоду душу й роздушив.

*

*

*

День-у-день переконувалася сестра Одарка Калинівна, що Бог прокляв тих людей, з якими їй доводиться жити. Вона зрозуміла, що не бажає Бог їх простити, і молитись за їх даремно.

Зустрічаючися з ними, вона трималась їх осторонь та гадала:

«Я молилась за вас до безтями. Бог великий не почув мене, бо він прокляв вас і нащадків ваших. Ви ще зжахнетесь його гніву, прокляті Богом!»

Удень вона збирала квіти та запашні трави й розкидала їх по кімнаті. Кожний куточок уквітчала вона і сплела на образ Христа великий вінок із колючої рожевої шипшини¹⁾.

Вечорами вона не молилася більш, навіть не запалювала лампадки, вона тільки казала, повернувшись обличчям до Христа:

— Дякую тобі, Боже. Мені нічого не потрібно.

Потім вона сідала на стілець і почувала, як утворюється надсловний звязок між нею й божеством; вона почувала, що стає часткою його великої волі й думок.

Що-вечора міцнішав цей звязок, і де далі, то вільніше порозумівалася Одарка Калинівна з Богом. Він, уквітчаний тернами,

¹⁾ дика рожа, шипчак

одкривав їй свої затаєні пляни й радився з нею в кімнаті, закиданій квітками та пахощами степів.

*

*

*

Сестра Пріся не одходила ані на крок од Ганнусі, й начальник станції примушений був іти з обома їми й Антосем до річки.

Начальник станції був невдоволений і не розумів поведінки Прісі. Та взялася рука за руку з Ганнусею й перед тим, як сказати що, так дивилась на неї, ніби прохала дозволу говорити.

Мовчки подивились вони на холоднувату просторінь річки та на легенький місток, що місяць перекинув між двома берегами.

Коли повернулися назад до бараку, сестра Пріся попрощалася, щоб разом із Ганнусею йти до кімнати.

— Сестро Прісю, — сказав тоді начальник станції, — мені треба дещо сказати вам наодинці.

Пріся щільніше притиснулась до Ганнусі, хотіла була щось одмовити, а потім швидко подалася геть, зовсім звисившись на руку Ганнусі . . .

— Чого ж мені боляче? — питала вона. — Я ж сама хотіла й розбила . . .

— Це пройде, — сказала Ганнуся.

— Прісю, отсе все, — крикнув їй наздогін начальник станції.

Йому ніхто не відповів.

Він тоді сів на вельосипеда й посунув на станцію. На плятформі, як і звичайно, гуляла дочка ліхтарника; вона привиталася з ним; він хитнув їй головою. В кімнаті він запалив світло і знайшов свою записну книжку. Довго він вдивлявся в написані там слова:

3. квітня. Вночі Пріся й я

Один мент серце йому підкотилось до горла, і він схопився, щоб бігти з цією книжкою до бараку та крикнути там:

— Пріся моя. Ось документ!

Та він заховав книжку. Він зрозумів, що кохання продзижчало повз його, як потяг, і зникло гень, як і всі потяги, що проходили коло його станції.

*

*

*

Сестра Ганнуся чергувала під Великдень, як і напроорокувала колись Пріся. До церкви з медичного персоналу не пішов ніхто. При-

томлена Пріся спала, бо останній час по охоті чергувала по двоє суток підряд, то за Ганнусю, що блукала скрізь із сином, то за Одарку Калинівну, що замикалася в кімнаті. Лікарь робив цигарки, бо де далі, то курив їх усе більше, а фєршала зовсім не було в бараці: він добув у лікаря двомісячну відпустку, ніби з приводу гострої малокровності, і зовсім перебрався на Загірню Косу.

Одарка Калинівна теж лишилася вдома.

«Чого я маю йти до церкви?» — гадала вона. — «Адже ж Великий Наречений прийде сам до мене в кімнату.»

Лікарь уже був налагодився спати, коли його покликали в барак до хворого. Він узув черевики й пішов; там, коло ліжка, сестра Ганнуся даремно намагалася заспокоїти хворого.

— А! — крикнув хворий, забачивши лікаря. — Ось і він. Я тут мучусь, конаю, і спрага жере мої груди . . . Полегшіть мої муки! Ви ж лікарь . . .

Лікарь сів біля його на дзиґлику й байдуже подивився на записану температуру.

— На віщо ж мене везли з дому до бараку? — питав хворий. — Усі гадали, що тут учений лікарь допоможе . . . Краще б я сконав дома.

Хворий кричав. Слова його ляскали по мурах і гинули між ними.

— О, як би я видужав хоч на годину! З якою лютістю душив і різав би я лікарів! Я б умився їхньою розумною кров'ю. Я б помацав руками їхній учений мозок . . .

Раптом він упав на подушки та, простягаючи руки до лікаря, зашепотів:

— Дайте чогонебудь, що хоч на хвилину залило б спрагу моїх грудей, благаю вас . . . я руки ваші цілуватиму . . . не маю сили терпіти . . . дайте . . .

Лікарь підвівся.

— Морфію . . . десять крапель, — в'яло промовив він та й посунув до себе в кімнату. Роздягнувшись, він закурив.

«А що, як не стане враз пошести та хвороб?» — запала йому в голову несподівана думка. — «Як же я тоді? . . .»

Він засміявся. Дурниці. Пошість завжди буде, як не на Україні, то в Китаю, або ще десь . . .

Хворий у бараці солодко заснув. Сестра Ганнуся пройшла покоями — все було тихо. В бараці лишилась тільки одна покоївка, та й та була сердита, як гадюка, бо всі її подруги, будши релігійними, подалися христосуватись до церкви, дарма що христосувались що-ночі й без Христа.

Сестра Ганнуся вийшла на повітря і спинилась, схилившись на двері. Раптом від села залунали великодні дзвони.

Але те, що десь воскрес Бог, не відбилося на бараці, і сестра Ганнуся стояла перед ним, як самотній дозорець на варті страждання . . .

149155

UKMA Library * Book

0430842

200

- 85—86. Толстой Л., Живий труп, драма.
87—91. Барвінський О., Спомини з мого життя, I.
92. Яричевський С., Княгиня Любов, драма.
93. М. Вовчок, Сон, Одарка, Чари, Ледащиця.
94—98. Лепкий Б., Начерк іст. україн. літер., книжка II.
99. М. Вовчок, Інститутка.
100—103. Антонович В., Коротка історія Козаччини.
104. Аверченко, Гуморески.
105. Барвінок Г., Русалка.
106—107. Лепкий Богдан, М. Шашкевич (Літературні характеристики укр. письменників, II), з ілюстр.
108—1106. Буліш П., Чорна Рада (повість), з ілюстраціями, з вступом і поясненнями Б. Лепкого.
111. Толстой Л., Полонений на Кавказі, правд. подія.
112—113. Бергзон А., Вступ до метафізики.
114. Франс Анатоль, Комедія про чоловіка, що оженився з немовою, жарт у 2 актах.
115—120. Барвінський Олександр, Спомини з мого життя, II.
121—123. Кобилянська О., Земля I, повість.
124—126. Кобилянська О., Земля II, повість.
127—128. Шов Б., Цезар і Клеопатра, драма.
129. М. Вовчок, Не до пари, Два сини й інші оповід.
130—134. Маковой О., Заліссе, повість.
135—139. Кониський Ол., У гостях добре, дома ліше, повість.
141—142. Федькович О., Довбуш, трагедія.
143—144. Федькович О., Оповідання.
145. Гринюк Лесь, Весняні вечери, новелі.
147. Федькович О., Так вам треба, фарс.
148. Федькович О., Як козам роги виправляють.
149—149a. Шевченко Т., Музика, повість.
150. Брошівницький М., По ревізії, комедія в 1 дії.
151—151a. Шевченко Т., Артист, повість.
152—153. Карпенко-Карий, Бурлака, драма.
154. Бобикевич О., Настоящі, комедія в 1 дії.
155—156. Шевченко Т., Гайдамаки, поема.
157. Федькович О., Люба—згуба, повість.
158. Шніцлер Артур, Ляйтнант Густль, новеля.
159—160. Левицький-Нечуй Ів., Пропаші, повість.
161. Кобилянська Ольга, Битва, нарис.
162. Підмогильний В., В епідемічному бараці, нарис.
163. Кобилянська Ольга, Природа, новеля.
164—165. Плятон, Оборона Сократа.
166—167. Карпенко-Карий, Житейське море, комедія.
168—170. Єфремов С., М. Коцюбинський (Літер. характер. укр. письм., III).

